

АРХЕТИПНІ ОБРАЗИ І МІФОЛОГЕМИ У ПОЕЗІЇ МИКОЛИ ВІНГРАНОВСЬКОГО

У статті зроблено спробу розглянути функціонування окремих архетипних образів і міфологем у поезії Миколи Вінграновського та їх роль у конструюванні авторського міфу із залученням матеріалу української і світової міфології та фольклору. Для цього виділено такі аспекти аналізу, як архетипний образ ріки (Дніпра), дороги, образ «незаміжньої ріки», образи «дніпророжденного світу» і «народу Дніпра», міфологема сходження ріки з неба на землю.

Ключові слова: архетипний образ, міф, міфологема, фольклор.

Дослідження творчості Миколи Вінграновського (1936–2004), видатного класика українського шістдесятництва, у вітчизняному літературознавстві традиційно розгорталось в річищі вивчення «народності і національності» автора [1; 17], фольклористичної основи його поезики [2; 109]. Такими є, наприклад, інтерпретації Н. Данилюка [3], С. Єрмоленка [4], Т. Салиги [2]. Щоправда останній з дослідників зазначав, що в М. Вінграновського фольклорність виявляється не лише у «стилізованому народному образі» [5; 310], а й у внутрішній, семантичній організації мови, в характері поетового світосприйняття [6; 80]. Як зауважує В. Моренець, ідеться про творчість «на ґрунті національної культурної традиції та народного світогляду в усій повноті їх вербального і невербального вираження» [7; 820].

Видається, така світоглядна зануреність М. Вінграновського в народнопісенну стихію дає нам змогу зробити подальший крок і перейти від фольклорного рівня інтерпретації його поезій до рівня глибшого, міфологічного, на якому ґрунтується попередній: адже зв'язок фольклору і міфології не викликає сумнівів, і в дослідженнях міфології вчені спираються саме на фольклорні джерела [8; 15]. У нашій студії ми спробуємо довести, що твори М. Вінграновського уможливають вихід на міфологічний шар народного світосприйняття, а також проведення паралелей зі світовою міфологією.

Про міф, міфологічне й архетипне у творчості поета дослідники вже писали. Зокрема Л. Тарнашинська звертала увагу на міфологему води в М. Вінграновського [9; 35]; Л. Кужільна аналізувала окремі архетипи в його поезії [10; 224] (залучаючи, проте, не власне український, а інокультурний контекст); автори праці «Герменевтика і проблеми літературознавчої інтерпретації» вивчали міфологеми в прозі М. Вінграновського [11].

І. Борисюк виходить на рівень міфу, аналізуючи звуковий, фонетичний бік поезій: на її дум-

ку, «балансування на межі слова, гра зі звуком і значенням створюють семантичні розлами і зсуви, крізь які темніють глибини прамови» [12; 44]; поет «прозріває архаїчний міфологічний пласт мови, пракорінь слова» [12; 44].

М. Токар у статті «Функціонування міфологем у поезії Миколи Вінграновського» [13] виводить з текстів досліджуваного автора такі міфологеми: «щастя – нещастя», «життя – смерть», «небо – земля», «вогонь – вода» та ін., але, на жаль, лише констатує наявність міфологем у структурі поезій, не подаючи глибшого аналізу.

У нашій студії ми намагатимемося не лише віднайти й описати певні міфологеми та архетипні образи в поезіях М. Вінграновського, звертаючись передовсім до образного рівня творів, а й спробуємо залучити до інтерпретації їх ширший культурологічний контекст, спираючись на дослідження української та світової міфології.

У межах цього дослідження розглядатимемо міф як «творіння, в якому у вигляді конкретно-чуттєвих персоніфікацій і одухотворених істот постає узагальнено відображена первісною свідомістю дійсність» [14, 332]. Водночас міф є сховищем «архетипних мотивів, які висвітлюють людське колективне підсвідоме» [15; 8]. Архетипи як «наперед дана можливість існування уявлення, необхідна матриця в усій подальшій роботі мозку та чуття» [16; 41], набуваючи певної образної реалізації в первісних міфологічних оповідях, зберігаються як базові, інваріантні щодо часу, структури і в процесі поступу цивілізації лишаються актуальними у різноманітних сферах людської діяльності аж до наших днів. На думку С. Кримського, архетипи є вихідною сіткою цілого, що «в найвиразнішій формі... виступають у національних культурах» [17; 97].

Така теза буде теоретичним засновком для нашого дослідження, де ми спробуємо показати, як М. Вінграновський, занурюючись у своїй поезії в українську національну стихію, долучаєть-

ся до тих інваріантних матриць національної культури (які також відкривають перспективу аналогій зі світовою міфологією), що реалізуються в тих чи тих архетипних образах (тут ми спираємося на теоретичні розробки Т. Шестопалової, яка вважає, що «в процесі аналізу міфопоетики художнього твору доречно використовувати поняття не архетипу (позавербальної субстанції), а власне архетипного образу (матеріалізованого у словесному образі аспекту його смислу). Це точніше відповідає специфіці літературознавства» [18; 38]).

Архетипний образ ріки (Дніпра)

Архетипний образ ріки знаковий і наскрізний для всієї поетової творчості. Водні образи взагалі («вода», «океан», «море», «озеро», «дощ», «хмара») і образ річки зокрема в М. Вінграновського дуже частотні. На жаль, обсяг статті не дає нам змоги навести достатню кількість цитат для наочного підтвердження цієї тези, тож обмежимося кількома прикладами: «Обмивають душу сині води»¹ [19; 269], «І тихло серце... і всесвітнє море / Схилилося над озером земним» [19; 114], «Шепоче дощ про тебе у траві, / Ріку читає сірими очима» [19; 302]). Часто вживаний і образ конкретної річки – Дніпра, він наскрізний у творчості поета («Подаруй мене, Земле, Вітчизні / І води подаруй із Дніпра» [19; 72], «Ми стрінулись з тобою на Дніпрі» [19; 118], «Ми ідемо по губи у Дніпрі» [19; 120], «Я б тебе заховав за Дніпра синю спину, / Та Дніпрові самому сховатись за ким?» [19; 377]).

Хоча подекуди Дніпро виступає як елемент пейзажу, проте у низці текстів він нерозривно асоціюється з поняттями «народ» [19; 127], «Батьківщина» [19; 145], «Вітчизна» [19; 72], «Україна» [19; 166], утворюючи з ними єдиний сакральний комплекс.

Дослідники вже звертали увагу на особливу роль води, а зокрема – річки (і конкретно – Дніпра) в поетичному світі М. Вінграновського. Так, Т. Салига зазначав, що «у М. Вінграновського є такі образи, які можна назвати постійними “головними героями” його лірики. Наприклад, від збірки “Атомні прелюди” до найновішої... збірки образ Дніпра має самостійні художні плани, певні естетичні варіювання і водночас має єдину чітку “генеральну” концепцію» [6; 38]. На його думку, «Дніпро у Вінграновського – це вимір себе у просторі, це точні координати твоєї належності до землі, до краю, народу... Це – загадка твоєї щасливої миті, тайни любові до світу, до життя... Це символ людського сумління і пам’яті історії» [6; 43,44].

Л. Кужільна віднаходить у М. Вінграновського «архетип моря (вода)» [10; 224].

На переконання Л. Тарнашинської, у творчості М. Вінграновського втілилися «національні коди життєбуття» [9; 22], зокрема «образ-символ води як інформаційного коду українства» [9; 23]. Дослідниця пише про «архетипний образ води» [9; 34], а згодом – про «міфологему води» [9; 35], вважаючи, що «стихія води відіграє ключову роль у поезії М. Вінграновського» [9; 36], з чим важко не погодитися: у загалом невеликому обсягом поетичному спадку письменника водні образи посідають досить вагоме місце, є наскрізними, набуваючи статусу структуро-творчих елементів у поетичному світі автора.

Водні образи в М. Вінграновського сакралізовані: це «священні води» [19; 234], мову яких розуміє ліричне «я»:

*І мова нашої води
У мові вод усепланетних
Не є глагол сльози й біди,
То мова є глибин відвертих [19; 235].*

Це якесь всеохопне й одвічне явище, носій народної пам’яті:

*Одійде, і вишневі літа одійдуть,
Одійде і пора – і моя, і твоя одійде,
Не одійде ріка, що веде нашу пам’ять, вона не одійде...
Все впада у ріку, а ріка у мій голос впада [19; 333].*

(Як зазначено в енциклопедії «Міфи народів світу», «зв’язок ріки з мовленням належить до архетипових образів. В основі ідентифікації не лише акустичний ефект води, що з шумом тече, а й образ самого потоку ріки і мовлення, послідовного перетікання-розвитку» [20; 375]).

Цікаві й два наступні приклади, де образи Дніпра і річки постають як особливі сакральні сутності:

*Дніпро утік – осталась лиш вода [19; 189].
І ріки з водами, і вечір за горою,
І ранку під горою течія [19; 322].*

Отже, Дніпро – це не тільки вода; і ріки – це не тільки вода. Це щось глибинніше, трансцендентне, священне. Сакралізований Дніпро в М. Вінграновського набуває всеохопності у просторі («Дніпрові хвилі всесвіт застелили» [19; 90]) і часі (Дніпро тече «біля серця безсмертям своїм» [19; 227]).

Чи не можемо вбачати в цьому відгомону прадавніх вірувань наших предків, які обожнювали води і, зокрема, річки?

Узагалі, для первісного міфологічного мислення вода – «одна з фундаментальних стихій світобудови. У найрізноманітніших міфологіях вода – першопочаток, вихідний стан усього сущого, еквівалент первісного хаосу» [21; 240]. «Вода – давній універсальний символ чистоти, плодючості і джерело самого життя» [22; 43].

¹ Тут і далі підкреслення у текстах наших.

У давньоукраїнських міфологічних уявленнях вода має особливий сакральний статус: «До води український народ також почуває глибоку повагу, бо вона конче потрібна для існування всіх живих істот» [23; 276]. «Як окрема стихія, плодюча й родюча, вода була скрізь обожувана, як море, озеро, річка, копанка, джерело, криничка, колодязь і т. ін.» [24; 40]. «Обожнення вод і поклоніння їм виразилось у слов'ян у таких же образах і з тими ж характерними ознаками, як і в інших племен арійського походження. Зі свідчення Прокопія дізнаємося, що слов'яни обожували ріки і німф (= водних дів), приносили їм жертви і за допомогою жертв ворожили про майбутнє» [25; 107]. «Народні перекази ставляться до річок, озер і потоків як до істот живих, здатних розуміти, відчувати і висловлюватися людською мовою» [25; 116] (згадаймо рядок М. Вінграновського про «мову нашої води» [19; 235]).

У світовій міфології річка – «важливий міфологічний символ, елемент сакральної топографії. У багатьох міфологіях, передовсім шаманського типу, певним «стрижнем» всесвіту, світового шляху, що пронизує верхній, середній і нижній світи, виступає так звана космічна (чи світова) ріка. Вона зазвичай є і родовою (чи шаманською) рікою. Іноді її складовою частиною буває символічно переосмислена реальна головна ріка певного регіону» [20; 374]. «Сліди космічної, світовпорядкувальної ролі ріки відображені і в створенні особливого ряду імен – сакральної гідронімії, що передбачає, з одного боку, сакралізацію реальних річок, а з другого – співвіднесення цих реальних річок з їхнім небесним міфологічним прообразом – космічною рікою. Всі великі ріки кожного ареалу: Хуанхе, Янцзи, Меконг, Ганг, Інд, Тигр, Євфрат, Волга, Дніпро, Об, Амур, Конго, Замбезі, Міссісіпі, Амазонка і т. п. – можуть бути сакралізованими або принаймні належати до міфологічних мотивів» [20; 375].

Власне, така сакралізація Дніпра характерна й для прадавнього міфопростору слов'ян. О. Знойко, досліджуючи поклоніння річкам наших предків, стверджує існування в них культу води, а саме – культу богині Дани, від імені якої виводить походження численних гідронімів слов'янської землі (Двіна, Дунай, Дніпро, Дністер, Дон, Дінець) [26; 149]. На думку вченого, «“Богиня неба і води”, “Невидима Велика Мати”, тобто одночасно Дана й Діва, дружина бога світла, водний початок Усесвіту, дарувальниця дощу й життя, богиня небесної води, річок була головним божеством індоєвропейських народів» [26; 183].

Не знаємо, чи справді в пантеоні наших пращурів Дана могла посідати чільне місце, проте важливу роль водного культу у слов'ян заперечити важко. Зокрема в них відбулося поєднання

божественних властивостей з Дунаєм, Дніпром, Західним і Південним Бугом та іншими великими річками [25; 114], про які складалося багато легенд і оповідей, що їх наводить О. Афанасьєв. Крім того, з річками були пов'язані численні ритуали, про що, як зазначає В. Войтович, «свідчить слов'янська вставка у перекладі “Слова” Григорія Богослова» (XI ст.); серед язичницьких повір'їв тут згадується і таке: «ов реку богиню нарицаеть и зверь, живуць в неи, яко бога нарицаая, требу творить» [27; 422]. Те саме подає Лаврентіїв літопис під 986 роком: «По дьяволу научену ови рощеним, кладязем і рікам жряху» [24; 19].

Можливо, сліди саме такого прадавнього слов'янського обожнення вод (зокрема – Дніпра) вплинули на формування своєрідного образу річки в М. Вінграновського, яка перетворюється на священну, вічну і всеохопну ріку.

Зокрема уявлення про річку як єднальну ланку між трьома світами (верхнім, середнім і нижнім), своєрідно перетворене авторською свідомістю, може бути виведено з таких рядків:

*Минає все у плині дорогому...
Під синіми вітрилами ночей
Вона тече старому і малому,
На все життя єдина Рось тече [19; 234].*

Тут річка (Рось) постає наскрізним стрижнем – але вже не в просторовій будові всесвіту (як у прадавньому міфі), а в межах індивідуальної свідомості, для якої набуває статусу «центру серця» [19; 234] (тоді як у міфі ріка була «центром світу» [20; 374]), поєднує минуле, сучасне і майбутнє (тече одна «на все життя»), тобто є всю, яка організовує особистісну світобудову.

Образ «незаміжньої ріки»

Цікавий образ ріки знаходимо в поемі М. Вінграновського «Утоплена»:

*Над незаміжньою рікою,
Де цвіт, і тиша, й деркачі,
Я заспівав тебе сльозою,
Твоєю власною вночі [19; 272].*

Здавалося б, «незаміжня ріка» – це лише гарний епітет, витвір поетової уяви. Та ми вважаємо за можливе бачити тут сліди міфологічних уявлень наших предків.

Оскільки слов'яни приписували воді «силу плодючості» [25; 93], то з нею пов'язували і шлюбні ритуали. Зокрема О. Афанасьєв наводить таке свідчення: «И се слышахом, читаем в правиле митрополита Кирилла (конца XIII ст.), в пределах новгородских невесты водят к воде» [25; 94]; а у Вітебській губернії, за свідченням дослідника, було велике озеро, яке розкольніки

вважали священним; парубки, викрадаючи дівчат, об'їжджали з ними довкола озера тричі, і цей обряд вважали укладенням справжнього шлюбу; у чехів є повір'я, що найкращий шлюб – той, що укладений біля колодязя [25; 94].

Митрополит Іларіон подає свідчення з Іпатіївського літопису про звичаї деревлян, які «умикаху у води дівица» [24; 18]. Він стверджує, що «вода – символ розмноження й парування, і таким уживається в наших ритуальних обрядах. Шлюби в слов'ян часто бралися над водою. І взагалі парування відбувалося при воді; тут молоді познавалися... Умичку молоді в нас робили при воді... Кладка через річку ще й тепер щасливе місце для пізнання молодих... Умитися обом разом, – це символ побратися...» [24; 46].

Такі уявлення знайшли своє втілення і в народних піснях. Зокрема, О. Потєбня наводить пісню, у якій «проглядає давній звичай здійснювати одруження біля води і за допомогою води» [28; 1]:

*Ой у полі та озерецько,
Там плавало відеречко,
Соснове відеречко, дубове денечко!
Ходім повинчаймось, моє сердечко [28; 1].*

В іншій пісні символом шлюбу є перехід молодих через річку:

*Ой возьму я та дівчину за білу ручину,
Переведу тихий Дунай та й бистру річину,
Переведу, переведу та й ся не замочу,
Щоби люде не сказали, що я ся волочу [28; 147].*

Отже, епітет «незаміжня ріка» в М. Вінграновського, як видається, вводить нас у площину прадавніх уявлень і вірувань наших предків. Тут відбулося перенесення на саму річку шлюбного ритуалу, який з нею пов'язувався. Проте ріка «незаміжня» – тобто шлюб біля неї ще не укладали; люди до неї ще не приходили. Так своєрідно, із залученням прадавніх уявлень, поет витворює образ віддаленої від людей річки як «незаміжньої».

Образ «дніпророжденного світу», образ «народу Дніпра»

Далі ми розглянемо специфіку функціонування образу Дніпра в поетичному просторі М. Вінграновського. Зокрема привертають увагу такі рядки:

*Прощай, любов, і зненависть, і горе!
Прощайте, думи! Щастя і жалі!
Мене до себе перевозданно горне
Дніпророжденний світ мій на землі! [19; 91]*

У статті «Дніпророжденний світ» Д. Самойлов вказує на цей образ, стверджуючи, що Дніпро є наскрізним «героем» збірки «На срібнім березі», де «усе зійшлося в центрі сфери, у повітрі довкола Дніпра, пронизаному промінням і гроза-

ми, де набувають конкретних контурів образи і думки» [29]. Р. Семків, розшифровуючи цей образ, вважає, що «Вінграновський не лише мислить життя (світ) як таке, що пішло з водної стихії, а й конкретно окреслює цю стихію (Дніпро), означуючи у такий спосіб свої національні корені» [30; 73].

На нашу думку, у словосполученні «дніпророжденний світ» знаходимо у згорнутому вигляді авторський міф про створення світу з Дніпра, який сягає своїм корінням прадавніх міфологічних уявлень.

Власне, сюжет про походження світу з води властивий чи не кожній міфології світу: «У всіх відомих легендах про походження світу життя походить з первородних вод, жіночого символу потенції, позбавленої форми» [22; 43]. Таку модель космогонічного міфу бачимо і в українських переказах: «Одного разу, коли не було ще на світі ні землі, нічого, а була сама тільки вода, ходив Бог по тій воді...» [31; 53].

Проте в М. Вінграновського світ постає створеним не просто з води, а конкретно – з Дніпра. Наведемо цікаву українську легенду, яку нам вдалося знайти: «Здавна, як землі ще не було, всюди вода була. Не було і нас ще. А чорт жив десь так у хатах, хто зна де жив. Дак Бог прийшов до чорта та й повів чорта до Дніпра, щоб пурнув да виніс піску в руки. Він пурнув, так що не винесе – вода виміє, оце що набере піску, то вода й виміє руки. Дак Бог повів його до другого, до мільшого, дак він відтіля виніс піску. Дак Бог тим сіяв тут усюди по тих водах, дак стало вже сухо, і світ став... Кажуть люди старі, що так було» [32; 7].

Як бачимо, у цьому переказі знаходимо модель, майже ідентичну тій, яку витворює М. Вінграновський. Проте тут світ міг би бути створений з Дніпра, але не був (чорт не зміг винести з нього піску). Можливо, десь є народний переказ або легенда про створення світу саме з Дніпра, та вона не збереглася, її не зафіксували дослідники або ж нам просто не вдалося її відшукати. Так, «дніпророжденний світ» поки що залишається авторським міфом М. Вінграновського, хоч і ґрунтованим на прадавніх міфологічних уявленнях.

Однак тут важливо наголосити, про який саме світ ідеться. Погляньмо: «Дніпророжденний світ мій на землі». Отже, «світ мій» і «земля» – нетотожні явища; можливо, «дніпророжденною» постає не вся довколишня дійсність, а той особливий, естетизований світ М. Вінграновського, що його він витворює у власних поетичних текстах, ота «естетично й етично перевтілена реальність», смислом якої є сам феномен перевтіленості» [33; 97]. Таким чином, «дніпророжденним» є світ авторського міфу поета, у якому Дніпро природно посідає чільне місце і відіграє стрижневу конститутивну роль.

Крім того, М. Вінграновський витворює також міф про походження з Дніпра цілого народу:

*Для щастя народу Дніпра
Ми завжди у чімсь не встигали [19; 216].
Духовна міро нації Дніпра.
Високий воїне з мозольними руками [19; 217].*

«Народ Дніпра», «нація Дніпра» – природні мешканці «дніпророжденного світу», його органічна частина (дещо зворотний образ – народження Дніпра з народу – бачимо в рядках:

*Клекочучий Дніпре! В якому народі,
В якому народі народжений ти? [19; 122]*

Це є свідченням глибинного взаємного зв'язку народу і Дніпра в контексті поетової творчості, їх взаємоперетікання й ідентичності їхніх витоків).

Міфологема сходження ріки з неба на землю

Цікаве образне втілення Дніпра в такій поезії:

*Скажи мені, Дніпре, в якому стражданні,
Із серця якого народжений ти?
Скажи мені, Дніпре, в яким сподіванні,
З якої упав на степи висоти?
Чи, може, скорившись клекочучій силі,
На землю упав лютувати, і стогнати,
І чорним вітрам дарувати хвилі,
Щоб клопоту з ними й зажури не мав? [19; 122]*

На нашу думку, в цій поезії відображено відгомони поширеного у світовій міфології мотиву сходження ріки з неба на землю (назвемо цей мотив міфологемою, оскільки «міфологема – чітка наявність у літературному творі міфологічного загальновідомого сюжету, сюжетної схеми або мотиву» [14; 338]). Зокрема «грекам було знайоме... уявлення про ріку, що падає з неба» [20; 374]. Так само в Єгипті існували уявлення про небесний характер Нілу [20; 374]. В індійській міфології є сюжет про річку Гангу, яка раніше протікала на небесах, але на прохання Бгагіратхи зійшла на землю: «Разом із Бгагіратхою Шіва піднявся високо в гори, а тоді сказав цареві, аби гукнув Гангу, щоб сходила на землю. Бгагіратха гукнув, і Ганга з'явилася на вершині снігової гори, спрямувавши свої води з небес на землю. Шіва став під той могутній потік, а він, стікаючи по волоссю Шіви, розбивався на дрібніші струмки і плив до висохлого моря... Відтоді священна Ганга стікає з Гімалайських гір і плине до моря, наповнюючи його цілющою, життєдайною водою» [34; 165].

Про існування подібних уявлень у слов'ян пише й О. Афанасьєв. На його думку, «спадаючи на землю, змушуючи прибувати води джерел й утворюючи нові струмки, дощ почав розглядатися, як той первісний елемент, з якого утворилися всі земні водойми. За російським переказом, ко-

ли Бог створив землю і замислив наповнити її морями, озерами, ріками і джерелами, тоді він звелів їти сильному дощеві» [25; 87].

Сліди уявлень про небесну ріку можемо віднайти, зокрема, в щедрівці, яку наводить М. Чумарна: «На ріці, на бистринці, / Пливуть листи написані. / Щедрий вечір, добрий вечір! / Написаний ясний місяць... / Написана ясна зоря... / Написані ясні зірки...» [35; 135].

Отже, маємо прадавній «міф про небесне походження Дніпра» [20; 376], з огляду на існування якого поетичні рядки М. Вінграновського набувають нового – міфологічно забарвленого – звучання.

Прикметно, що образ небесних вод трапляється в М. Вінграновського не раз («Течуть небес зелені й сині води» [19; 68], «Синій сон у небесному морі» [19; 72]), відсилаючи нас до архаїчних міфоуявлень аріїв, для яких було характерним уподібнення неба морю [25; 64].

Архетипний образ дороги

Паралельно до образу річки в поезіях М. Вінграновського розгортається образ дороги, так само наскрізний для творчості автора (він реалізується також в образах шляху і стежки; наведемо кілька прикладів для наочності: «Розбудився вітер на дорозі» [19; 58], «Доки доля дорогу стеле» [19; 72], «Доріг багато, але шлях один!» [19; 81], «Дорога людства радістю убога» [19; 110]).

Як річка є в М. Вінграновського «центром серця», так існує в нього й «дорога серця» [19; 99]; дорога також набуває сакрального статусу («свята дорога» [19; 107]), постає своєрідним стрижнем авторської світобудови («Я думав – сам іду. Дорога / І витребеньочка-ріка» [19; 382], «Дорога при мені – все при мені» [19; 366]). Врешті поєднання-злиття цих образів відображається і на образному рівні, як, скажімо, у поезії «На Псло, на Ворсклу, на Сулу...» («Щоб вовки / Світилось голубе ім'я (тобто ім'я ріки. – С. Б.) / У нашім домі і дорозі» [19; 233]).

У поезіях М. Вінграновського, крім міфологічного образу небесної ріки, трапляється також образ небесної дороги («І зібралась... / У дорогу неба течія» [19; 299], «Та згорблена стежка в глухій кропиві / Показує небо по зорях» [19; 358], «Де між хмарами обійма / Свою ніжну дорогу небо» [19; 357]). І цей образ так само має міфологічне коріння: Небесною Дорогою, «за давніми уявленнями, ходить сам Всебог та їздить на запряженій вогнетривними кіньми колісниці Перун» [36; 646].

Ототожнення образів річки і дороги, характерне для поезії М. Вінграновського, існувало й у прадавніх міфах: адже в багатьох міфологіях світова ріка постає «у якості... світового шляху» [20; 374]. Зближення цих образів, за свідченням

В. Жайворонка, спостерігаємо і в українському фольклорі: «Ой зйду я на гору крутую (село), стану-подивлюся на річку биструю (вулицю): аж мій милий іде сухою водою, сухою водою з милою другою» [36; 502]. Тож можемо віднаходити міфологічні конотації образу дороги в текстах досліджуваного автора.

Отже, ми спробували розглянути окремі архетипні образи й міфологеми в поезії М. Вінграновського та їх функціонування у структурі авторського міфу. Не претендуючи на вичерпність висвітлення цього питання, зазначимо, що подальші дослідження в такому напрямі відкривають перспективи для нових цікавих знахідок.

1. Творити світ для згоди і любові (штрихи до портрета М. Вінграновського) // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 11. – С. 16–21.
2. Салига Т. «На золотому столі...» Про деякі стильові ракурси поезії М. Вінграновського / Т. Салига // Жовтень. – 1986. – № 11. – С. 109–116.
3. Данилюк Н. О. «Я обізвався серцем в світ...» (народнописане слово в поезії М. Вінграновського) / Н. О. Данилюк // Культура слова. – 1987. – Вип. 33. – С. 17–20.
4. Єрмоленко С. Я. «Душа моя в цвітінні...» (народнописане слово в поезії Миколи Вінграновського) / С. Я. Єрмоленко, Н. О. Данилюк // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 12. – С. 28–35.
5. Кошелівець І. Сучасна література в УРСР / І. Кошелівець. – Нью-Йорк: Пролог, 1964. – 379 с.
6. Салига Т. Микола Вінграновський / Т. Салига. – К.: Рад. письменник, 1989. – 167 с.
7. Моренець В. Віхи життя і творчості М. С. Вінграновського / В. Моренець // Вінграновський М. С. Вибрані твори / М. С. Вінграновський. – К.: Дніпро, 2004. – С. 819–822.
8. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору / В. Давидюк. – Луцьк: Волинська книга, 2007. – 324 с.
9. Тарнашинська Л. Б. Микола Вінграновський: «Все на світі з людської душі»: біобібліографічний нарис / Л. Б. Тарнашинська. – К., 2006. – 108 с.
10. Кужільна Л. Національна модель світу в ліриці літературного шістдесятництва / Л. Кужільна. – Кіровоград, 2003. – 326 с.
11. Герменевтика і проблеми літературознавчої інтерпретації. – Тернопіль, 2006. – 285 с.
12. Борисюк І. В. Фонетична стилістика М. Вінграновського / І. В. Борисюк // Магістеріум. Літературознавчі студії. – 2002. – Вип. 8. – С. 44–48.
13. Токар М. Функціонування міфологеми у поезії Миколи Вінграновського / М. Токар // Вісник Харківського університету. – 1999. – № 448. – С. 288–291.
14. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 636 с.
15. Mythologies of the Ancient World. – New York: Anchor Books, 1961. – 480 p.
16. Юнг К. Г. Сознание и бессознательное / К. Г. Юнг. – СПб.; М.: Университетская книга, 1997. – 544 с.
17. Кримський С. Б. Архетипи української культури / С. Б. Кримський // Феномен української культури: методологічні засади осмислення. – К.: Фенікс, 1996. – С. 91–112.
18. Шестопалова Т. Кореляція понять «архетипний образ – міфологема – символ – міф» (на прикладі поезії П. Тичини) / Т. Шестопалова // Наукові записки НАУКМА. – Т. 17: Філологія. – 1999. – С. 37–41.
19. Вінграновський М. Вибрані твори: у 3 т. / М. Вінграновський. – Т. 1: Поезії. 1954–2003. – Тернопіль: Богдан, 2004. – 400 с.
20. Мифы народов мира: в 2 т. – Т. 2: К–Я. – М.: Советская энциклопедия, 1988. – 719 с.
21. Мифы народов мира: в 2 т. – Т. 1: А–К. – М.: Советская энциклопедия, 1987. – 671 с.
22. Тресиддер Д. Словарь символов / Д. Тресиддер. – М.: Гранд, 2001. – 444 с.
23. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях / Г. Булашев. – К.: Довіра, 1992. – 414 с.
24. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу / Митрополит Іларіон. – К.: Обереги, 1992. – 424 с.
25. Афанасьев А. Н. Поэтические воззрения славян на природу: в 3 т. / А. Н. Афанасьев. – М.: Современный писатель, 1995. – Т. 2. – 400 с.
26. Знойко О. П. Міфи Київської землі та події стародавньої / О. П. Знойко. – К.: Молодь, 1989. – 304 с.
27. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
28. Потебня А. А. Объяснения малорусских и сродных народных песен / А. А. Потебня. – Варшава, 1883. – 268 с.
29. Самойлов Д. Днепророжденный мир / Д. Самойлов // Литературная газета. – 1984. – 13 июня.
30. Семків Р. А. Основоскладання як вияв художньої моделі світу Миколи Вінграновського / Р. А. Семків // Розбудова держави: духовність, екологія, бізнес: зб. мат. 2-ї Загальноукр. студ. наук. конф. – К., 1996. – С. 70–73.
31. Міфи України. – К.: Довіра, 2003. – 383 с.
32. Українські міфи, демонологія, легенди. – К.: Музична Україна, 1992. – 144 с.
33. Моренець В. «Ідеальний» вихід із соцреалізму / В. Моренець // Світovid. – 1992. – № IV (9). – С. 94–107.
34. Міфи Давньої Індії. – К.: Веселка, 1992. – 199 с.
35. Чумарна М. З початку світу. Україна в символах / М. Чумарна. – Львів: Сполом, 2005. – 288 с.
36. Жайворонка В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. Жайворонка. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.

Svitlana Bohdan

ARCHETYPICAL IMAGES AND MYTHOLOGEMS IN MYKOLA VINHRANOVSKY'S POETRY

Utilizing material from Ukrainian and world mythology and folklore, the article attempts an analysis of the functioning of different archetypal images and mythologems in Mykola Vinhranovsky's poetry and their role in the structure of authorial myth. Toward this aim the following categories of analysis were selected: the archetypal image of the river (Dnipro), the image of the "unwed river", images of a "Dnipro-born world" and "Dnipro people", the mythologem of the river's descent from sky to earth, and the archetypal image of the road.

Keywords: archetypal image, myth, mythologem, folklore.